

Колико су ови прогласи и леци, упућени италијанским војницима у Црној Гори, имали ефекта, тешко је рећи. Чињеница је да су последице њиховог растурања регистрована неколика дезертерства италијанских војника и њихово прикључивање партизанима. Тако „Саопштење“ Главног штаба за Црну Гору и Боку бр. 6 од 12. I 1942. под насловом „Часни бјегунци“ доноси вијест о бјекству три италијанска војника и њиховом ступању у партизана. Један се прикључио једној јединици Никшићког народноослободилачког партизанског одреда, други бјелопољској партизанској чети и трећи љеворечкој партизанској чети. Овај посљедњи је приликом доласка у партизана изјавио:

„Напуштам италијанску војску и желим да се заједно са партизанима борим против фашизма. Знам да је борба партизана врло тешка и напорна и не одлазим да се борим ни против Италије ни против Црне Горе, већ хоћу да се борим за слободу Италије и Црне Горе против заједничког непријатеља — фашизма.“¹⁴

Ипак, до неког масовнијег дезертерства и побуна у италијанској војсци у Црној Гори није дошло у то вријеме. Но то не значи да ови прогласи нијесу постигли одређен ефекат, утичући прије свега на морал италијанских војника, који ће се масовније прикључити партизанима тек последице капитулације Италије септембра 1943. године.

Димо Вујовић

ДВА ДОКУМЕНТА НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОГ ОДБОРА ОПШТИНЕ КОМАНСКЕ

Са првим оружаним успјесима против окупатора, стварањем слободне територије формирају се први народноослободилачки одбори у Црној Гори. На конференцији у Беранама (Иванграду) 21. јула 1941. на којој је изабран Народноослободилачки одбор среза беранског, између осталог је усвојена и сљедећа одлука: „1. На ослобођеној територији овога краја са данашњим даном престају да постоје сви органи власти цивилне, судске и војне, како бивши југословенски тако и окупаторски, а цјелокупну цивилну, судску и војну власт преузима народ.“¹⁵ Тако је већ у јулу мјесецу 1941. године почела упоредо са оружаном

¹⁴ Саопштење Главног штаба народноослободилачких партизанских одреда за Црну Гору и Боку, бр. 6. год. II, 12. I 1942.

¹⁵ Историјски записи, 1956, књ. XII, стр. 284.

борбом, да се ствара, израста и развија истинска народна власт. Народноослободилачким одборима, формираним на ослобођеној територији Црне Горе четири мјесеца, када је улиједила јака италијанска офанзива, био је отежан рад, а губљењем слободне територије многи су и престали да раде.

Разгоријевање устанка у другој половини 1941. године поново је омогућило стварање мреже народноослободилачких одбора готово у свим крајевима Црне Горе. До формирања одбора дошло је чак и у окупираним крајевима, гдје су чланови одбора радили под тежим условима и у потпуној илегалности.

У директивном писму ПК од 20. новембра 1941. године дато је упутство за оснивање народноослободилачких одбора „који се бирају на скупу или збору свих грађана дотичне општине. У те одборе могу и треба да се бирају и улазе не само комунисти већ и сви родољуби и поштени елементи који се изјашњавају за борбу против окупатора и пете колоне.“² Тако је стварањем народноослободилачких одбора од првог дана револуције постављено на широку основу окупљање свих напредних снага којима је лежала на срцу борба за ослобођење од окупатора и уништење старе власти, која се компромитовала стављајући се у службу окупатора. Указујући на једно погрешно схватање Покрајинског комитета КПЈ за Црну Гору, Боку и Санцак, ЦК у писму од 22. децембра истиче „да су народноослободилачки одбори основна организациона форма, преко које се дижу масе на народни устанак, преко које се остварује политичко руководство Партије у том устанку, преко којег народне масе остварују своју демократску — револуционарну власт под руководством Партије.“³

Колико ће се народноослободилачки одбори као нови органи власти снаћи, колико ће ући у све поре живота прве године револуције, зависило је од низа чинилаца, па су зависно од тога, реализацијом постављених задатака и остваривањем мобилизације маса за народни устанак, стицали повјерење у народу, а фирмишући се као прави представници народних интереса. Из сачуваних материјала види се да су народноослободилачки одбори упознавали становништво са војнополитичком ситуацијом код нас и у свијету, да су правилно објашњавали исправност и циљеве народноослободилачке борбе, раскринкавали рад пете колоне и мобилизаторски дјеловали у повезивању позадине и фронта. То нам потврђују и два документа Народноослободилачког одбора општине команске које у цјелини објављујемо. Први је резолуција Одбора од 25. новембра 1941. године коју су потписала 44 члана ширег пленума, а која гласи:

Ширем пленуму Националноослободилачког одбора општине команске 25. XI 1941 год. на својој сједници размотрио је војнополитичку ситуацију у свијету уопште а посебно у Црној Гори.

² Зборник III, књ. I, док. бр. 66, стр.

³ Исто, док. бр. 168, стр. 369.

Послије дуже дискусије као легални представник народа шири пленум доноси сљедећу резолуцију:

1) У име становништва општине команске изјављујемо да стављамо све своје тјелесне, духовне и материјалне снаге у службу борбе за национално ослобођење црногорског народа.

2) НепокOLEбљиво смо одани врховном форуму — Штабу националноослободилачких партизанских одреда за Црну Гору и Боку. Вјерујемо да је особље Команде изразити тумач жеља и воље црногорског народа и народа Боке.

3) Стојимо на становишту да је потребно што прије становиштво наше општине организовати војно и политички по плану, који прописује Главни штаб Националноослободилачких партизанских одреда.

4) Признајемо потребу борбе против окупаторских агената, петоколонаша, шпијуна и свих осталих сумњивих елемената у колико би се такви појавили међу нама.

5) Организација и формирање јединица ставља се у дужност одређеним старјешинама, а оно се има извршити у најкраћем року.

6) Овај наш рад да нам буде орећан у циљу општег ослобођења!

Чланови ширег пленума (сљедују 44 потписа)

У Црвеној Папрати

Општина команска, 25. XI 41. г.

Други докуменат је проглас који је јануара 1942. године Одбор упутио „народу свога племена“:

„Народноослободилачки општински одбор као легитимни представник општине команске, схватајући озбиљност ситуације, имајући у виду народне интересе, поздрављајући праведну херојску ослободилачку народну борбу, сматра за своју дужност да пригодом уласка у 1942. годину упути народу свога племена овај

Браћо Комани и Бандићи, наши преци, ти љвти крајишници, стајали су вјекovima усправно и пркосећи турским караулама витешки пожртвовано улијетали као орлушине у куле паша и бимбаша и тиме чували и сачували своје име, част племена и витешког црногорског народа, све дотле док су се ослободили двљачких, пљачкашких и азијатских хорди. . . У тој натчовјечанској борби наше дједове и прадједове водила је идеја чојства, националне части, водила је идеја слободе! Оне који се нх хтјеше у ланце везати већ се збијекаше у ове планене да гину и ков проливају, подржавао је и помагао братски руски народ —

штитила их је мајка Русија. Гледајући истини у очи морамо признати да је с времена на вријеме црногорско борбено јединство, слогу црногорску, част и понос разбијао извјестан број проданих душа које су подмићиване од скадарских паша продавале својиме, слободу црногорског народа за Јудине сребрњаке. Због рада таквих изјода црногорске вукобаше прије више од 200 година устале су храбро и енергично и на Бадње вече 1707. године, очистиле своју земљу од Црногораца потурчењака. Храбри црногорски народ тада истријеби губу из торине и тиме је остао свијетло црногорски образ пред лицем историје.

Браћо Комани и Бандићи, свједоци смо и саучесници најкрвавијег рата који је невином милионском народу натворен од стране оних који би хтјели да се возе у златним чамцима преко ријеке народне крви. Благодаревћи издајничким петоколонашким владама Европе, европски фашизам, тај безочни народни гуликожа, поробио је народе Европе, поробио је народе Југославије, па и црногорски народ. Најзад, 22 јула прошле године у свом псећем бјеснилу Хитлер и Мусолини, са осталим друштвеним смрадом Европе, напали су земљу среће и благостања, земљу правде и истине, напали су узданицу поробљених народа, напали су мајку Русију. Нападом крволочног европског фашизма на Русију, устрептала су млада црногорска срца, стиснуте су чворновате песнице и планула је црногорска пушка, која је цијелом свијету казала: да Црногорац не трпи ropcтво, да Црна Гора хоће слободу. Организоване у народноослободилачке партизанске чете и одреде најбоље снаге Црне Горе гину за слободу и задају снажне ударе фашистичком Мусолиновом лешу који се распада. Непобједива Црвена армија која држи главне фашистичке снаге и партизани братских народа Југославије као и других поробљених народа, улијевају наду у скору побједу праведне народне ствари. Попут старих потурица и у овом времену постоје и се модерне потурице — шпијуни, петоколонаши, издајци, народни гробари који би на разне начине хтјели да разбију народно јединство Црногораца и тиме послуже модерним султанима. Рима и Берлина.

„Не бојим се од вражјега ката,
нека га је ко на гори листа,
већ се бојим зла домаћера“

(Владика Раде).

Слично својим старим прецима најбољи, најсавјеснији синови Црне Горе, организовани у народноослободилачку партизанску војску, чистиће из своје средине те Бранковиће и Лижисахане. Чистиће их све дотле док се не истраје, све док црногорско лице не буде очишћено од разних Дрљевића, Радовића, Пламеница, Јелића, Цемовића и других...

Браћо Комани и Бандићи, корачајмо сложено, раме уз раме, у сусрет ослобођењу, у сусрет сјутрашњици, збијмо сложено, братски и другарски своје редове и ставимо се у службу народноослободилачке борбе, коју воде храбри партизани! Сперимо и задње крмеље из 1941. године са очног вида и трезвено завиримо у ситуацију која нас окружава. Не дозволимо да која птица нашег јага одлети у потурчене петоколонаше, издајничке грабљивице, већ дочекајмо свијетла образа, ведре чела и уздигнуте главе дан слободе који је на помолу. Уз онај уобичајени народни поздрав пригодом божићних празника: „Христос се роди — Ваистину роди“, поздрављајмо се још са: „Смрт фашизму — слобода народу“.

Живјело борбено јединство народа Црне Горе!

Живјела мајка Русија и њени савезници!

Доље издајници и петоколонаши!

II

Да би се наше племе што јаче цементирано духом слоге, борбенисти јединства и тиме се избјегле нежељене посљедице, Народноослободилачки општински одбор, поред предњег прогласа, шаље следеће директиве и озбиљно скреће пажњу сеоским одборима и народу на следеће:

1) Његовати љубав према народној узданици — Народноослободилачкој војсци. Ни по коју цијену не дозволити да се на рејону општине формира која друга војска сем партизанске, јер би то била петоколонашка ненародна работа.

2) Сва власт у општини припада Народноослободилачком одбору и Команди народне ослободилачке партизанске војске. Сва спорна питања рјешава сеоски и општински народноослободилачки одбор и команда партизана.

3) Ко буде на ма који начин подривао темеље партизанске војске и одбора и тиме разбијао народно јединство и слогу, биће подвргнут строгом народном суду.

4) Оштро народно око, преко ослободилачке народне војске и одбора, водиће рачуна о неискрености и дволичности сваког појединаца. Топлина, срдачност и искреност према поштену народу је закон коме се мора свако покоравати.

5) Свако лице, без обзира на пол, треба да даје све од себе на јачању јединства, слоге и отпорности народа; ако ма шта сумњиво примјети, да јави партизанској команди или народном одбору.

6) Да сеоски одбори будно пазе да у њиховим селима не буде жртава од глади. Апеловати на племенитост и разумијевање народа. Сеоски одбор треба да поведе акцију за скупљање добро-

вољних прилога за најсиромашњије. Имућнији сељаци треба дјелом да покажу великодушност и дарежљивост.

7) Сеоски одбори су дужни да мотре на свакога ко би ширио лажне петоколонашке вијести; дотичног узети на одговорност и спровести вишим форумима.

8) Сеоски одбори, као и сваки појединац, дужни су енергично сузбијати свако непотребно трошење муниције.

9) Ставља се у дужност сеоским одборима да преко конференција упозоре становништво да не употребљава алкохолна пића приликом смрти и парастоса, да се сузбија пијанчење и коцкање.

10) Преко конференција и на други пригодан начин сеоски ће одбори упознати народ са овим прогласом.

Смрт фашизму — слобода народу!

Комани, јануара 1942. године

НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИ ОДБОР
ОПШТИНЕ КОМАНСКЕ“.

Гојко Вукмановић

КРАТАК ПРИЛОГ ИСТОРИЈИ ПАРТИЗАНСКЕ ПОШТЕ

У другом свјетском рату, за вријеме окупације, Италија је анектирала Боку Которску и образовала посебну дирекцију пошта са сједиштем у Котору. Тако су, поште ондашњег среза которског одвојене од Црне Горе. Которска дирекција пошта прекинула је своје пословање крајем 1944. г., последије ослобођења Боке, а своје рачунско и благајничко пословање ликвидирала крајем 1945. г.¹

Поште у Улцињу, Владимиру, Плаву и Гусињу Италија је такође одвојила од Црне Горе и припојила Албанију, под чијом су управом остале све до ослобођења 1944. г.

Италија је за вријеме окупације штампала и пустила у промет (15. маја 1943.) једну серију поштанских марака, тзв. „црногорских“, са илустрованим мотивима из Његошевог „Горског вијенца“. Ових марака било је четест врста, а имале су вриједност од: 5, 10, 15, 20, 50 и 75 кентезима и од 1, 2, 5 и 20 лига. Уједно је пустила у продају марке за ваздушну пошту са сликама раз-

¹ Предузеће ПТТ — саобраћаја на Цетињу, 1945. г., број 1111.